

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій,
обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЛУПИНОС СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 336.71

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Сергій ЛУПИНОС

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Недільська Л. В., к.е.н., доцент

Житомир – 2023

Висновок кафедри фінансів і кредиту
за результатами попереднього захисту: кваліфікаційної роботи Лупиноса С.М.

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту
_____ № __ від «__» _____ 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту

к.е.н., професор _____

Дмитро ДЕМА _

«__» _____ 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Лупинос Сергій Миколайович захистив

(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Лупинос С. М. Сучасний стан і перспективи розвитку банківської системи України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Поліський національний університет, 2023.

В кваліфікаційній роботі систематизовано теоретичні, методичні та практичні аспекти щодо стану розвитку банківської системи України. Теоретично обґрунтовано поняття «банківська система», наведено її будову та фактори, що здійснюють визначальний вплив на банківську систему України. Досліджено сучасні тенденції розвитку банківської системи України за низкою ключових показників і з використанням різних методів емпіричних досліджень. Здійснено прогнозування динаміки розвитку банківської системи України за трьома сценаріями.

Ключові слова: банк, банківська система, Центральний банк, банківський капітал, статутний капітал, системні банки.

SUMMARY

Lupinos S. M. Current state and possibilities of development of the banking system of Ukraine. - Manuscript.

Qualifying work for a master's degree in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance». - Polissia National University, 2023.

The qualification work systematizes theoretical, methodical and practical aspects regarding the state of development of the banking system of Ukraine. The concept of "banking system" is theoretically substantiated, its structure and factors that have a determining influence on the banking system of Ukraine are highlighted. The current trends in the development of the banking system of Ukraine were studied according to a number of key indicators and using various methods of empirical research. Forecasting of the dynamics of the development of the banking system of Ukraine was carried out according to three scenarios.

Key words: bank, banking system, Central Bank, bank capital, authorized capital, systemic banks.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	8
Висновки до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	18
Висновки до розділу 2.....	28
РОЗДІЛ 3. КОРОТКОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	29
Висновки до розділу 3.....	34
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми та аналіз останніх досліджень. В економічному механізмі держави вагоме місце належить банківській системі, яка забезпечує мобілізацію, концентрацію та розміщення грошових ресурсів, формує умови для ефективного здійснення розрахунків, стимулює інвестиційні процеси, гарантує цінову та фінансову стабільність. Ефективна банківська система виступає надійною запорукою сталого економічного розвитку держави.

Станом на початок 2022 р. банківська система України, завдяки проведеним реформам у довоєнний час, зуміла подолати переважну більшість перешкод, які стримували її здоровий розвиток. Початок військової агресії РФ у 2022 р. спричинив безліч надзвичайно вагомих викликів для економіки держави загалом та банківської системи зокрема. Стрімке оперативне реагування НБУ на створену критичну ситуацію забезпечило відносно ефективну політику стабільного функціонування вітчизняної банківської системи у військовий час. Однак, залишається низка ризиків, які справедливо вважаються загрозливими для стабільного функціонування і вплив їх може проявлятися як у короткостроковому, так і довгостроковому періоді. У такій ситуації важливо здійснювати оперативну оцінку та прогнозування можливих тенденцій розвитку з метою оперативного реагування на негативні прояви.

Питання розвитку банківської системи на засадах інтеграції вітчизняного фінансового ринку у міжнародний економічний простір є предметом дискусії багатьох науковців та практиків, зокрема С. Аржевітіна, В. Міщенко, С. Науменкової, Г. Чепелюка, Н. Пантелєєвої, В. Коваленко та ін. Теоретичні та прикладні аспекти рівня розвитку банківської системи яскраво висвітлено у роботах І. Веселого, Л. Виговської, Е. Гатаулліної, В. Геєця, Т. Гірченко, О. Дзюблюка, Л. Маршук, А. Стороженко та ін. Аналіз останніх досліджень та публікацій дає підстави стверджувати, що на даний час у полі зору перебувають переважно питання виявлення системних ризиків, їх аналіз й управління у банківській сфері. Це пояснюється, передусім, глобальними викликами, з якими

стикаються економіки більшості розвинених країн світу. Україна, як учасник світової економічної спільноти теж піддається впливу зовнішніх дестабілізуючих чинників, які поглиблюють внутрішні кризові прояви як в економічній, так і банківській системах.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у теоретико-методичному дослідженні, аналізі проблематики та обґрунтуванні перспектив розвитку банківської системи України. Для вирішення поставленої мети у кваліфікаційній роботі вирішено наступні **завдання**:

- розкрити теоретико-методичні аспекти функціонування банківської системи;
- встановити сучасні тенденції розвитку банківської системи України;
- виявити і окреслити перспективи розвитку банківської системи України.

Об’єкт і предмет дослідження. *Об’єктом* дослідження є стан і перспективи розвитку банківської системи України. *Предметом* дослідження виступає сукупність теоретико-методичних та прикладних аспектів щодо сучасного стану і перспектив розвитку банківської системи України.

Методи дослідження. Дослідження порушених питань здійснено за загальнометодологічною схемою системного підходу у контексті розвитку банківської системи. Емпіричний аналіз здійснено на основі даних за 2015-2022 рр. консолідованої фінансової звітності НБУ та зведеної фінансової звітності банківських установ. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи наукового пізнання: статистико-економічний метод (при оцінці сучасного стану та сформованих тенденцій функціонування банківської системи України); метод порівняльного аналізу і метод аналогії (при виявленні проблем розвитку банківської сфери); кореляційно-регресійний аналіз (для встановлення впливу факторів на стан банківської системи України); метод імітаційного моделювання Монте-Карло (для прогнозування ключових параметрів розвитку банківської системи України) тощо.

Інформаційними джерелами дослідження в межах кваліфікаційної роботи стали законодавчі та нормативно-правові акти щодо функціонування банківської системи, наукові надбання вітчизняних та зарубіжних вчених, аналітичні огляди НБУ, власні дослідження автора, ресурси глобальної інформаційної мережі Internet.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає у побудові та обґрунтуванні короткострокових перспектив розвитку банківської системи України з врахуванням встановлених тенденцій.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та пропозиції за результатами дослідження можуть слугувати основою для формування стратегії розвитку окремих фінансових установ і при прийнятті стратегічних фінансових рішень.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження, що наводяться у кваліфікаційній роботі було опубліковано у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

1) «Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського союзу» (9-10 листопада 2023 р., Поліський національний університет) – «Короткострокове прогнозування розвитку банківської системи України на основі методики Монте-Карло»;

2) «Безпека, технології, інновації: нові горизонти» (15 листопада 2023 р., Поліський національний університет) – «Регресійна модель впливу факторів на розвиток банківської системи України»;

3) «Студентські наукові читання – 2023» (30 листопада 2023 р., Поліський національний університет) – «Визначальні фактори розвитку банківської системи України».

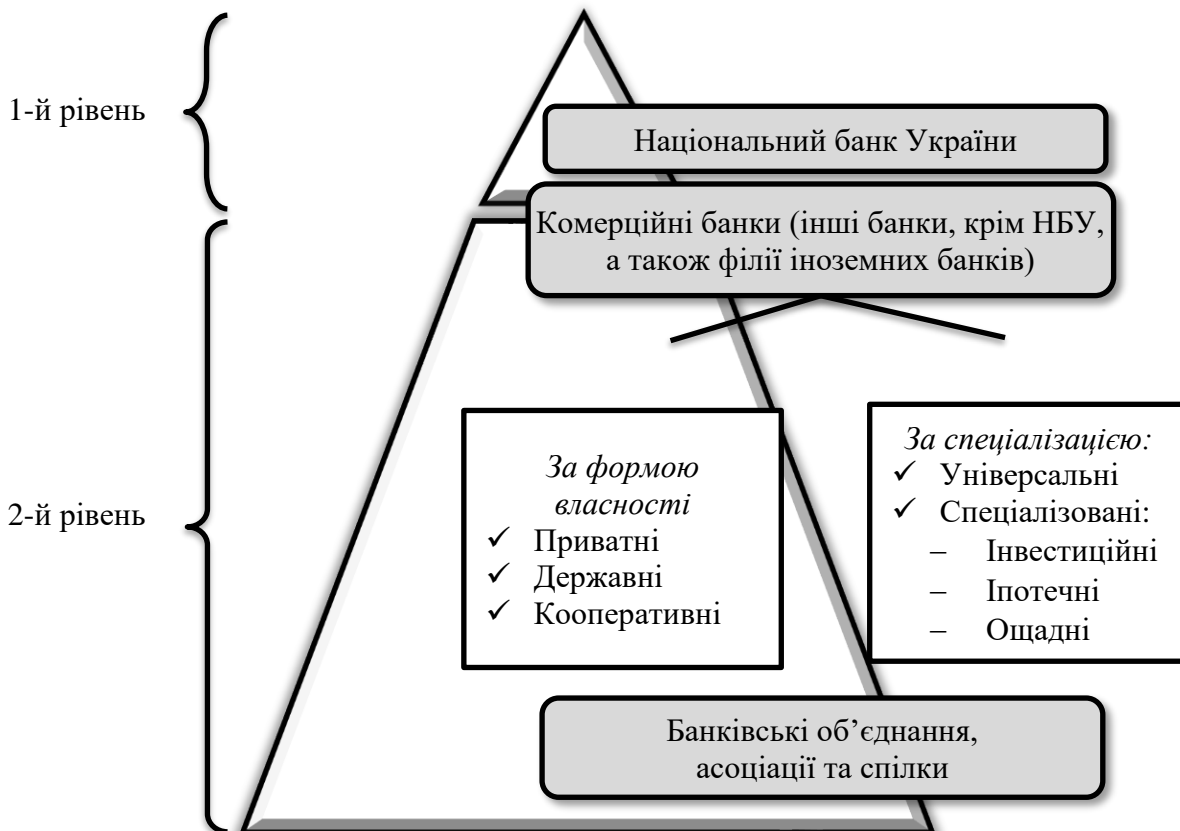
Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Основна частина даної роботи складає 30 аркушів. Робота містить вступ, три розділи із висновками, загальні висновки, список використаних джерел (46 найменувань). Ілюстрації представлені 9 таблицями і 6 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Необхідною передумовою ефективного розвитку економіки будь-якої країни має слугувати стабільна та надійна банківська система, яка здатна забезпечити встановлення міцних взаємозв'язків національної економіки зі міжнародним співтовариством. Банківська система України, країни з високими ризиками, нерозвинутим фінансовим ринком і системною нестабільністю, потребує особливих інструментів управління, оскільки характеризується особливими взаємозв'язками і взаємовпливом.

Від часу становлення незалежності в Україні побудовано дворівневу банківську систему (рис. 1.1), складовими якої є: Національний банк України, інші комерційні банки, а також представлені в Україні філії іноземних банків, які функціонують на території України.

1.1. Будова банківської системи України

Джерело: адаптовано за даними [11] та доповнено автором.

Наукова спільнота сформувала узагальнене визначення терміну «банківська система» - це «сукупність різних за спеціалізацією банків, інститутів, кредитних установ, а також структурних зв'язків і організаційно-правових відносин, що діють у межах єдиної фінансової системи та загальнодержавного грошово-кредитного механізму» [9]. Таким чином у визначенні поєднано два підходи: як сукупність інституцій та як сукупність економічних відносин.

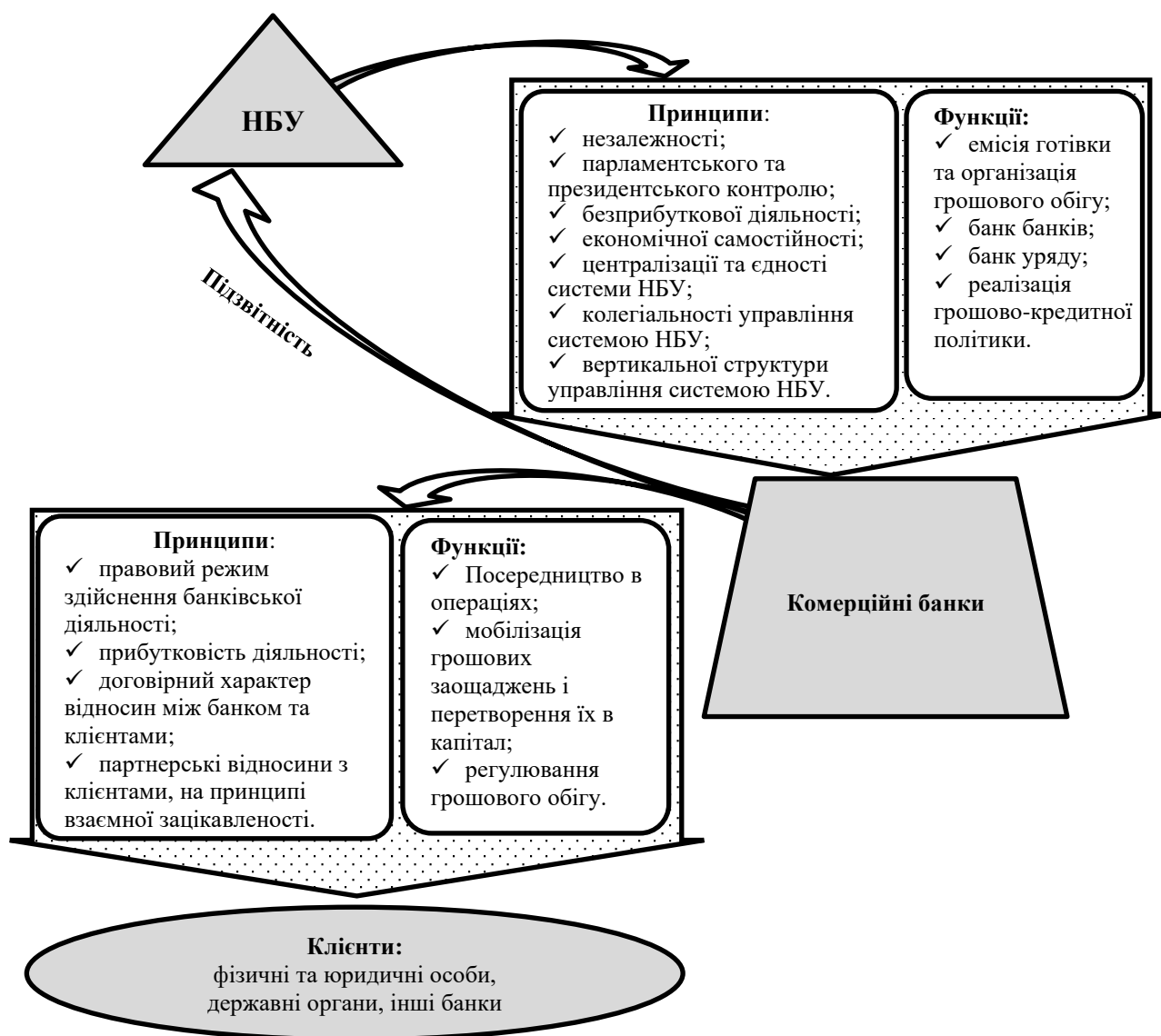

Рис. 1.2. Механізм взаємозв'язків у банківській системі України

Джерело: власні дослідження.

Виділяють два рівні взаємин між безпосередніми інституціями банківської системи (рис. 1.2): 1) по вертикалі – взаємовідносини регуляторного впливу між центральним банком (як керуючою установою) і підпорядкованими ланками –

комерційними банками; 2) по горизонталі – відносини конкуренції та рівноправного партнерства між банками.

Закон України «Про Національний банк України» визначає, що Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління [36]. Центральний банк здійснює регулювання діяльності комерційних банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій, відповідно до положень Конституції України, Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України. Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України [18].

Другий рівень банківської системи – банки, які створюються юридичними та фізичними особами й функціонують на акціонерних або пайових засадах. Основними їх функціями визнано:

1) Посередництво в операціях. Банки виконують роль посередників, залучаючи вклади різних розмірів і термінів, ефективно розпоряджаються цими коштами, надаючи клієнтам кредити відповідно до їх потреб і встановленого графіка. Одночасно, раціональні та виважені кредитні операції комерційних банків забезпечують підвищення рівня платоспроможності клієнтів-позичальників.

2) Мобілізація грошових заощаджень і перетворення їх в капітал. Банки мобілізують тимчасово вільні грошові кошти своїх клієнтів і заощадження у національній чи іноземній валюті, у результаті чого такі вклади перетворюються у позиковий капітал для клієнтів, які потребують додаткових ресурсів.

3) Регулювання грошового обігу. Комерційні банки разом з Національним банком підтримують основну стратегічну функцію банківської системи: регулювання грошового обігу з метою підтримання стабільності й надійності національної грошової одиниці і стримування інфляції.

Банки забезпечують свої функції через проведення низки операцій, таких як залучення коштів від підприємств, установ, організацій і населення шляхом укладання депозитних договорів, відкриття вкладних рахунків, а також недепозитного залучення коштів; надання кредитів суб'єктам господарювання і громадянам; інвестування в цінні папери; формування касових залишків та резерву, виконання валютних та інших банківських операцій. Види операцій, які можуть здійснювати сучасні комерційні банки, залежать від рівня розвитку країни, інноваційності її банківської системи, спеціалізації банку [41].

Зважаючи на надзвичайну вагомість ефективного функціонування банківської системи як для економіки держави так і усього суспільства, варто відмітити беззаперечно важливе значення виваженої політики в частині регулювання стабільності діяльності банківських установ. Законодавством України встановлено, що регулятором та координатором процедури спостереження і нагляду за фінансовою стабільністю кожного комерційного банку та усієї банківської системи загалом є Національний банк України.

В межах своїх повноважень, відповідно до методології Міжнародного Валютного фонду, Національним банком України розраховуються та поширюються дані за 12 основними та 10 рекомендованими індикаторами фінансової стабільності банківського сектору [24]. Відтак, забезпечується нагляд і моніторинг щодо виконання основних функцій усієї банківської системи.

З метою аналізу та оцінки результатів діяльності банків і їх конкурентного порівняння, раз в рік НБУ здійснює перерозподіл банків за групами згідно з встановленою класифікацією табл. 1.1 [21].

Від початку 2002 р. поділ усіх комерційних банків України здійснювався за групами в залежності від розміру чистих активів. Такий підхід забезпечував належну ефективність та оптимізацію розподілу функцій і обов'язків між центральним управлінням і територіальними представництвами Національного банку України, а також слугував певним інструментом банківського нагляду. Таким чином, до 2015 р. в основу класифікації комерційних банків НБУ закладав обсяги активів як важливий індикатор їх вагомості на ринку. Згідно з таким

підходом, усі банки поділялися на 4 групи, в межах яких вибудовувався рейтинг комерційних банків за обсягами здійснених активних операцій.

Таблиця 1.1

Критерії класифікації комерційних банків України, 2013-2023 рр.

Рік	Група I	Група II	Група III	Група IV
2013	активи понад 20000 млн грн	активи понад 5000 млн грн	активи понад 3000 млн грн	активи \leq 3000 млн грн
2014-2015	активи понад 21000 млн грн	активи понад 6000 млн грн	активи понад 3000 млн грн	активи \leq 3000 млн грн
2016	Банки з державною часткою (частка держави становить понад 75%)	Банки іноземних банківських груп (іноземні банківські установи є власниками контрольних пакетів акцій)	Група I (частка активів цих банків становить понад 0,5% активів усієї банківської системи)	Група II (частка активів \leq 0,5% активів усієї банківської системи)
2017-до нині	Банки з державною часткою – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку	Банки іноземних банківських груп – банки, контрольні пакети акцій яких, належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам	Банки з приватним капіталом – банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку	-

Джерело: сформовано за нормативними актами НБУ.

Однак, під час реформування банківської системи 2014-2016 рр. було встановлено суттєві відмінності у структурі банківської системи та поділі банків за власниками. Виявлена у попередніх періодах недосконалість використовуваного підходу зумовила необхідність переорієнтації на принцип власності. Відтак, починаючи з 2016 р. систематизація, аналіз і подання інформації про результати діяльності комерційних банків в межах усієї банківської системи відбувається за трьома групами: окремо за групою державних банків, групою іноземних та окремо – приватних [21].

Крім того, щорічно НБУ визначає системно важливі банки – «це банки, банкрутство або неналежне функціонування яких може створити системні ризики для фінансової системи держави» [37]. До складу таких банків з боку НБУ застосовуються посилені пруденційні вимоги. До складу системних банків впродовж 2016-2019 рр. відносили: ПАТ КБ "Приватбанк", АТ "Укрексімбанк" та АТ "Ощадбанк". У липні 2019 р. згідно оновленої з урахуванням рекомендацій Європейського наглядового органу та міжнародних практик методології [15],

Національний банк відніс 14 банків до категорії «системно важливих», а у 2023 р. оновив їх перелік і навів 15 банків: 1) Приватбанк; 2) Ощадбанк; 3) Укрексімбанк; 4) Укргазбанк; 5) А-Банк; 6) Сенс Банк; 7) Райффайзен Банк; 8) ПУМБ; 9) УкрСиббанк; 10) ТАСкомбанк; 11) Універсал банк; 12) ОТП Банк; 13) «Південний»; 14) Креді Агріколь Банк; 15) Кредобанк [37].

З того часу «системні банки повинні виконувати посилені значення нормативів: максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – не більше ніж 20% та нормативу миттєвої ліквідності (Н4) – не менше ніж 30%. Окрім того, такі банки мають сформувати буфер системної важливості, який почне діяти з 1 січня 2021 року» [20]. «Розмір буферу залежить від значення показника системної важливості банку: 2% - для третьої категорії банків (ПриватБанк та Ощадбанк); 1,5% - для другої категорії (Укрексімбанк та Укргазбанк); 1% - для першої категорії (Райффайзен Банк Аваль, Альфа Банк, Укрсоцбанк, ПУМБ, УкрСиббанк, ТАС, Універсал Банк, ОТП Банк, Південний та Кредобанк). Важливо, що навіть після втрати статусу системної важливості, банк має дотримуватися вищезгаданих вимог ще впродовж 1 року» [25].

Ефективність функціонування банківської системи залежить від особливостей організації та функціонування взаємозв'язків на трьох рівнях (1 - рівень кожного окремого банку; 2 – рівень сукупності усіх банківських установ; 3 – рівень розвитку економіки та держави в цілому). У цьому контексті, фактори безпосереднього впливу на ефективність банківської системи відповідним чином розрізняють за цими трьома рівнями: мікро-, мезо- та макрорівень. Проведене дослідження дає змогу виокремити низку ключових факторів усіх окреслених рівнів, які здійснюють безпосередній вплив на банківську систему України та спричиняють проблематику її активного розвитку (рис. 1.3).

Фактори мікрорівня (внутрішні) зазвичай піддаються управлінню і залежать від певних національних, регіональних чи внутрішньо-управлінських особливостей діяльності банківської установи. Серед таких факторів визначальний вплив на стан банківської системи України справляють:

– розмір активних операцій на ринку та окремих банків зокрема. Цей фактор визначається розміром сформованого власного капіталу та потребами ринку у кредитних ресурсах: чим більше капіталу сформовано тим більша місткість кредитного ринку і чим більше кредитних ресурсів потребують клієнти, тим більший капітал зобов’язані сформувати банки;

– специфіку клієнтської бази банку. Спеціалізація банків на окремих секторах клієнтів вимагає від фінансових установ якісного управління активами та ризиками. Зокрема, низький рівень добробуту українців позначається на зниженні їх платоспроможності, що під впливом високої ціни кредитних ресурсів спричиняє низьку активність кредитування [12, с. 105];

– характер та рівень ризику активних операцій – одноманітні високоризикові операції потребують більшого забезпечення власним капіталом і, навпаки, диверсифікований кредитний портфель чи переважання низькоризикових операцій дає можливість помірному нарощенню власних ресурсів банку. Зокрема, в Україні впродовж тривалого періоду часу відмічається «висока частка непрацюючих кредитів, які є баластом для балансів банків. Обслуговування більшості цих кредитів уже ніколи не буде відновлено, тому їх доцільно повністю зарезервувати та списати» [31, с. 201].

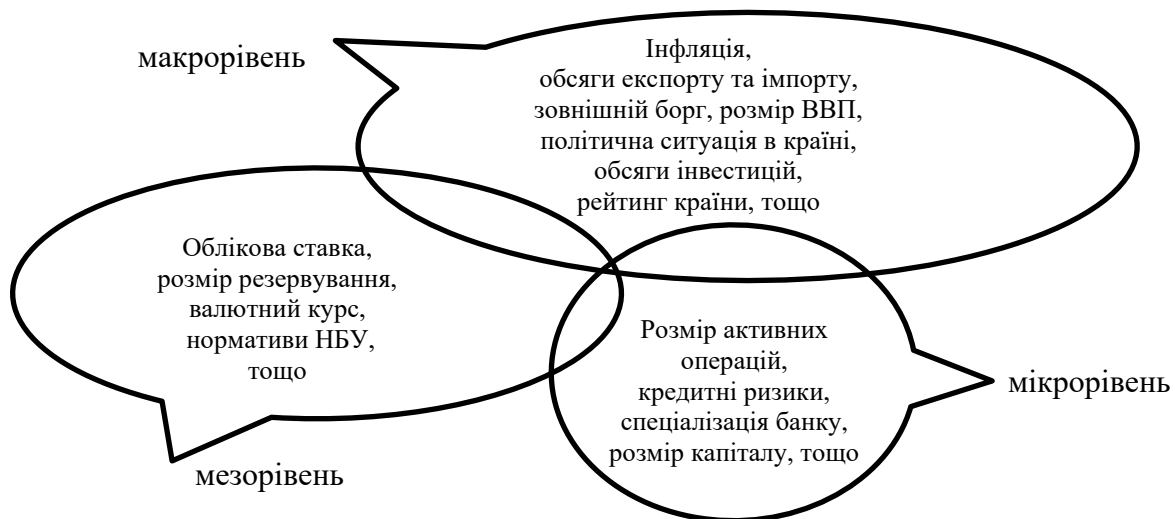

Рис. 1.3. Фактори, що здійснюють визначальний вплив на банківську систему України

Джерело: власні дослідження.

До факторів мезорівня – рівня банківської системи як окремої сфери зі своїми специфічними взаємозв'язками – відносять:

- розмір облікової ставки, який безпосередньо залежить від політики НБУ у сфері грошово-кредитного регулювання, що особливо відчувається у період воєнного стану в Україні. Крім того, саме облікова ставка визначає плату за кредитні ресурси комерційних банків і відповідно впливає на обсяги кредитування як фізичних, так і юридичних осіб;
- розмір резервування – визначає обсяги резервів комерційних банків під ризикові активні операції, що підвищує надійність і стабільність банківської системи;
- валютний курс – фактор, який регулюється з боку НБУ, проте справляє визначальний вплив на ресурсне забезпечення окремих банків та стабільність економіки загалом [22, с. 81];
- обсяги банківського капіталу – ключовий фактор, який відображає місткість кредитного ринку. Наразі, експерти відмічають недостатній рівень співвідношення капіталу банків і ВВП [31, с. 199; 12, с. 105-106], що стримує розвиток кредитного ринку та економіки країни;
- концентрація капіталу в обмеженій групі банків, «що може призвести до розширення практики домовленостей і змов банків між собою» [12, с. 108];
- нормативи НБУ – один з регулюючих чинників, який дозволяє забезпечувати надійність і стабільність банківської системи;
- рівень довіри до банківської системи. «Проблема полягає в тому, що клієнтам банківських установ важко визначити справжній фінансовий стан банку, у якому відкрито його рахунок, або виявити передумови настання важкого фінансового стану в банку» [12, с. 107].

Внутрішні фактори в переважній більшості стосуються діяльності окремих банків, і лише фактори мезорівня можуть бути наслідком специфіки діяльності усієї банківської системи України. Натомість фактори макрорівня (зовнішні) стосуються як банківської системи загалом, так і окремих банків зокрема.

Враховуючи історичний досвід національної та світової економік, а також події 2022-2023 рр., до зовнішніх факторів розвитку банківської системи доцільно віднести такі:

- воєнний стан в країні, який зумовив розбалансованість економічних процесів і явищ, призвів до панічних настроїв клієнтів комерційних банків (висока монетизація, нестабільність грошової одиниці, падіння платоспроможності населення тощо) і спричинив безпрецедентні регуляційні заходи;

- рівень інфляції, який впливає не тільки на обсяги грошової маси, а й тісно пов'язаний з ціною на грошові ресурси, обсягами капіталу через переоцінку, посиленням функціональних обов'язків усіх банків у зв'язку з забезпеченням стабільності національної грошової одиниці;

- рівень ВВП, що показує рівень розвитку вітчизняної економічної системи і, в свою чергу, відображає потреби господарюючих суб'єктів у ресурсах розвитку;

- зовнішній борг, який характеризує обсяги боргових зобов'язань держави перед зовнішніми кредиторами щодо повернення попередньо залучених коштів (основна сума боргу), а також відсотків за ними, що в результаті впливає на валютні операції і позиції комерційних банків;

- рівень доларизації фінансової системи України. Наразі, у стратегії макропруденційної політики НБУ визнав, що високий рівень доларизація фінансової системи залишається одним із системних ризиків української економіки [12, с. 5].

- рівень розвитку банківської системи України за показником співвідношення зальних активів до ВВП, який свідчить про ефективність банківського регулювання, активність економічних суб'єктів та рівень розвитку економіки держави;

- рівень розвитку ринку цінних паперів в Україні, який відображає інвестиційну привабливість чи непривабливість економіки і здатність капіталу до довгострокових накопичень;

– прозорість та надійність системи гарантування повернення вкладів населення.

Отже, банківська система спрямована на підтримання стійкості економіки держави та підпорядкована стратегічним цілям щодо забезпечення її розвитку. Основні функції та принципи діяльності банківських установ покликані створити надійне, доступне, ефективне та прозоре середовище для сталого розвитку економіки держави та її господарюючих суб'єктів і населення.

Висновки до розділу 1

1. Встановлено, що банківська система відображає сукупність банківських установ і їх об'єднань, а також сукупність організаційно-правових і функціональних взаємовідносин, що формуються в межах єдиної фінансової системи та загальнодержавного грошово-кредитного механізму. Виділено основні функції банківських установ: посередництво в операціях, мобілізація грошових заощаджень і перетворення їх в капітал, регулювання грошового обігу.

2. Обґрунтовано, що ефективність функціонування банківської системи залежить від особливостей організації та функціонування взаємозв'язків на трьох рівнях: 1 - рівень кожного окремого банку; 2 – рівень сукупності усіх банківських установ; 3 – рівень розвитку економіки та держави загалом.

3. Виокремлено низку ключових факторів, які здійснюють безпосередній вплив на банківську систему України та спричиняють проблематику її активного розвитку: фактори мікрорівня (піддаються управлінню і залежать від певних національних, регіональних чи внутрішньо-управлінських особливостей діяльності банківської установи); фактори мезорівня (розмір облікової ставки, розмір резервування, обсяги банківського капіталу, концентрація капіталу в обмеженій групі банків тощо); фактори макрорівня (воєнний стан в країні, рівень інфляції, рівень ВВП, зовнішній борг та ін.)

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Нині, перед банківською системою України стоїть завдання стримування інфляції та забезпечення фінансової стабільності задля досягнення основної мети – сталого економічного розвитку держави. Зважаючи на складну політичну, економічну та соціальну ситуації в Україні, воєнний час та пов'язані з війною проблеми, НБУ змушений працювати в надзвичайному режимі. Глобалізаційні процеси на світовому фінансовому ринку та низка внутрішніх проблем уже три десятиліття поспіль спричиняють в Україні кризовий стан. Однак, наразі назрів найвагоміший фактор, що стримує розвиток країни – це військова агресія з боку РФ, яка окрім політичних і соціальних аспектів спричиняє руйнівний вплив на економіку: розірвання низки економічних зв'язків, дефіцит бюджету, коригування дохідної частини бюджету та зміна структури видатків, обмеження імпорту через недоступність логістичних шляхів, недостатня довіра населення до фінансових установ тощо.

Впродовж останніх років робота центрального та комерційних банків України здійснювалася у режимі реформування. Від початку 2022 р. на тлі соціально-політичної та фінансово-економічної криз, підсилених повномасштабними військовими діями в Україні, Національним банком України було здійснено безпрецедентне регулювання монетарного режиму та банківської системи України загалом. Ключові зусилля НБУ спрямовані на стримування інфляційних процесів, стабілізації валютного курсу та підтримання внутрішньої вартості гривні. Регулювання облікової ставки, інтервенції на валютному ринку, зміна розміру обов'язкового резервування – ці та низка інших інструментів використовуються центробанком для стабілізації ситуації у банківському секторі країни.

Основні показники розвитку економіки України за період 2019-2022 рр. (табл. 2.1) свідчать, про зростання номінального ВВП у 1,5 рази (у гривневому

вимірі) яке виникло, передусім, за рахунок зростання інфляції (на 16,8 в.п.). Натомість, номінальний ВВП у перерахунку на дол США зріс за 2018-2022 рр. лише на 22 %, зважаючи на суттєве зростання валютного курсу (на 5,14 грн за 1 дол. США). Варто акцентувати увагу на тому, що 2022 р. став кризовим після відносно позитивних тенденцій періоду 2018-2021 рр., оскільки повномасштабне вторгнення РФ завдало збитків і руйнувань не лише для майнового, а й економічного потенціалу країни.

Таблиця 2.1

Показники розвитку економіки України у 2018-2022 рр.

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна, 2022 р. до 2018 р. (+, -)
Номінальний ВВП, млрд грн	3558,7	3974,5	4194,1	5459,6	5191	1632,3
Номінальний ВВП, млрд дол. США	130,8	153,8	155,582	199,77	160,5	29,7
Інфляція, %	9,8	4,1	5	10	26,6	16,8
Міжнародні резерви, млрд дол.	20,8	21,9	26,1	30,6	27,9	7,1
Валютний курс, грн	27,2	25,84	26,96	2729	32,34	5,14
Експорт, млн дол.	59,1	63,6	60,7	81,5	57,5	-1,6
Імпорт, млн дол.	70,5	76,1	63,1	84,2	82,7	12,2
Профіцит зведеного платіжного балансу, млрд дол.	2,9	4,2	-0,5	-2	-35,4	-38,3

Джерело: розраховано за даними НБУ.

Таким чином, у 2022 р. попередні тенденції були переломлені у зворотному напрямі: рівень інфляції на межі 26,6%, валютний курс – 26,6 грн за 1 дол. (фіксувався НБУ двічі на тривалий період), міжнародні резерви на кінець року становили 27,9 млрд дол. Поряд з цим, відбулось значне скорочення обсягів експорту (на 24 млн дол. США у порівнянні з 2021 р.) та зростання імпорту (на 17 % у порівнянні з 2018 р.).

Впродовж 2022-2023 р. постійно змінювалась оцінка суверенного кредитного рейтингу України та рейтингу державних цінних паперів, яка здійснюється рейтинговими агенціями Standard & Poor's, Fitch Rating, Moody's та Rating and Investment Information (R&I – японське рейтингове агентство). До лютого 2022 р. було помічено поступове зростання вказаних рейтингів від усіх зазначених рейтингових агенств. Однак, події 24 лютого 2022 р. зумовили різке

падіння рейтингів, що відобразило високі ризики для інвесторів щодо інвестування у цінні папери України та вітчизняну економіку. Зокрема, впродовж березня-липня 2022 р. рейтингові агенства понизили кредитні рейтинги для вітчизняних державних цінних паперів із рівня «В» (Standard & Poor's, Fitch Rating), «В3» (Moody's) та «В+» (R&I) до рівня «С» або «ССС» [19]. Донині рейтинги усіх вказаних агенств залишаються низькими і характеризуються як «негативні» або, навіть, із «можливим зниженням».

Така ситуація створила додаткові виклики для банківської системи України, оскільки в її межах обертається суттєва частка іноземного капіталу, а вітчизняні банки є активними учасниками міжнародного фінансового ринку. Одним із ключових завдань банківської системи в Україні є забезпечення її стабільності, надійності та ефективності. Це важливо для того, щоб комерційні банки могли успішно виконувати свої функції і забезпечувати економіку необхідною кількістю фінансових ресурсів. Для більш глибокого розуміння тенденцій, що відбуваються в банківській системі України, важливо проаналізувати основні трансформації в сучасному розвитку банківського бізнесу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Окремі дані щодо діяльності банків України у 2018-2022 рр., од.

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна, 2022 р. до 2018 р. (+, -) / %
Кількість діючих банків	77	75	73	71	67	-10 / 13,0%
Кількість банків з іноземним капіталом	37	35	33	33	30	-7 / 18,9%
у т.ч зі 100%-м іноземним капіталом	23	23	23	23	22	-1 / 4,3%

Джерело: розраховано за даними НБУ.

За період 2018-2022 рр. кількість діючих банків в Україні скоротилася на 13 %. У порівнянні з 2015 р. кількість банківських установ було скорочено майже вдвічі – на 53 установи. Частина з них – через незадовільний фінансовий стан, а частина – у наслідок причин нефінансового характеру: порушення вимог фінансового моніторингу; через непрозору структура власності; самоліквідації;

конфлікт інтересів у банку; неспроможність акціонерів збільшити статутний капітал. Впродовж 2018 – 2022 рр. спостерігається зменшення кількості банків з іноземним капіталом на 7 установ, однак лише 1 з них відноситься до складу банків зі 100%-м іноземним капіталом, які на кінець 2022 р. склали 22 установи.

Наприкінці грудня 2016 р. в Україні суттєво змінилася структура банківського сектору, оскільки у власність держави перейшов КБ Приватбанк. Як наслідок, частка державних банків у чистих активах банківської системи України суттєво збільшилася. Зокрема, активи комерційних банків на кінець 2022 р. було зосереджено переважною більшістю у державних банках (53 %), тоді як іноземні банки володіють лише 27,8 % активів, а решту приватних – 19,2 % (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка та структура активів банків України, млрд грн

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна, 2022 р. до 2018 р. (+, -)	Структура активів, 2022 р., %
Державні	1 141	1 138	1 233	1 173	1 438	297	53,0
Іноземні	545	528	637	709	756	211	27,8
Приватні	226	222	336	476	522	296	19,2
Разом	1 912	1 888	2 206	2 358	2 717	805	100,0

Джерело: розраховано за даними НБУ.

Поряд з цим, впродовж 2018 – 2022 рр., за винятком воєнного 2022 р., спостерігається позитивна динаміка власного капіталу вітчизняних банків. Темпи росту власного капіталу характеризуються досить нестійкими змінами: у 2018 р., у порівнянні з попереднім, обсяги капіталу банків України були не суттєво скорочені на 1,09%, потім, наступні 3 роки поступово нарощувались, після чого, у 2022 р. власний капітал банківських установ скоротився на 15,5 % у зв'язку з воєнними діями (знищенням і закриттям низки відділень на окупованих територіях) (табл. 2.4).

Динаміка капіталу банків України у 2015–2019 рр.

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна, 2022 р. до 2018 р. (+, -)
Власний капітал, млн грн	155 650	197 362	209 460	255 514	215 840	60 190
Темп росту, %	-1,09	26,8	6,1	22,0	-15,5	-14
Статутний капітал, млн грн	465 532	470 496	479 337	481 424	406 185	-59 347
Темп росту, %	-4,65	1,07	1,9	0,4	-15,6	-11
Співвідношення статутного і власного капіталу, %	299,1	238,4	228,8	188,4	188,2	-111
Середній розмір статутного капіталу на 1 діючий банк, млн грн	6045,9	6273,3	6566,3	6780,6	6062,5	17

Джерело: розраховано за даними НБУ.

Водночас, помітною є відповідна тенденція стосовно величини статутного капіталу банківських установ – позитивне нарощення статутного капіталу у 2019-2021 рр. на зміну негативних проявів у 2018 і 2022 рр. Протягом 2018 – 2022 рр. розмір статутного капіталу скоротився на 59347 млн грн (на 12,75 %). Впродовж усього досліджуваного періоду в результаті системних проблем, воєнних ризиків, низької якості кредитного портфелю, валютного ризику, а також скорочення кількості фінансових установ, які мають банківські ліцензії Національного банку України, власний капітал вітчизняних банків залишається у незадовільному стані: співвідношення статутного і власного капіталу становить від 188,2 % до 299,1 %. Це значить, що статутний капітал комерційних банків через наявність в окремих системних установах значного розміру непокритих збитків у 2-3 рази перевищує розміри власного капіталу. Проте, в середньому по банківській системі України на 1 банківську установу в 2022 р. припадало 6062,5 млн грн статутного капіталу, що вважається достатнім згідно з нормативами НБУ.

У результаті сукупності різних проблем, впродовж досліджуваного періоду утримується досить низький рівень питомої ваги власного капіталу банків у валовому внутрішньому продукті України. Впродовж 2018 – 2022 рр. даний показник утримувався на рівні 4,16 – 4,98 % (рис. 2.1), до того ж значення 2022 р. наразі найнижче з останніх 10 років.

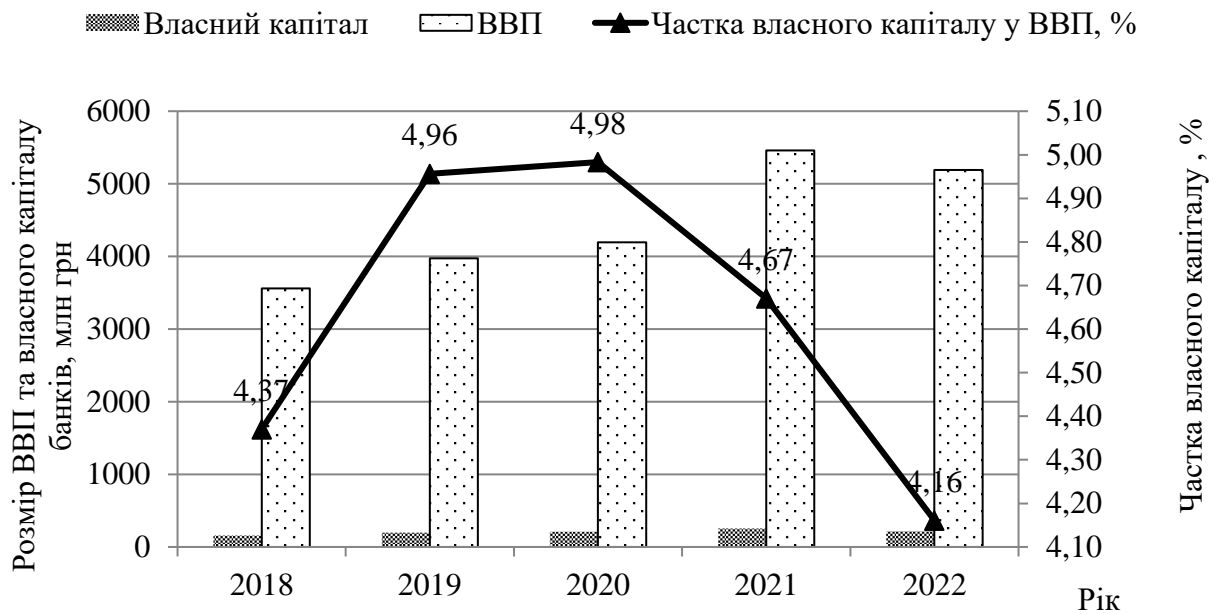

Рис. 2.1. Динаміка частки власного капіталу банків України у валовому внутрішньому продукті впродовж 2018-2022 рр., млрд грн*

Джерело: побудовано за даними НБУ.

Низький рівень капіталізації українських банків впливає на їх конкурентоспроможність на світовому ринку. Важливим показником для оцінки адекватності капіталу для здійснення активних операцій банківською системою, є показник співвідношення вартості капіталу до обсягів виданих кредитів. (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Динаміка обсягів власного капіталу, наданих кредитів та зобов'язань комерційних банків України впродовж 2018-2022 рр.

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна, 2022 р. до 2018 р. (+, -)
Власний капітал, млн грн	155 650	197 362	209 460	255 514	215 840	60 190
Надані кредити, млн грн	1 118 860	1 061 873	595 881	766 839	686 872	-431 988
Зобов'язання, млн грн	1 204 743	1 206 638	1 613 381	1 797 718	2 135 838	931 095
Співвідношення власного капіталу і кредитів, %	13,91	18,59	35,15	33,32	31,42	18
Співвідношення власного капіталу і зобов'язань, %	12,92	16,36	12,98	14,21	10,11	-3

Джерело: розраховано за даними НБУ.

У 2018 – 2022 рр. у співвідношенні власного капіталу і наданих кредитів загалом спостерігається позитивна тенденція нарощення – з 13,91 % у 2018 р. до 31,42 % у 2022 р. (на 18 п.п.), яка свідчить про зростання участі банківського капіталу у здійсненні активних операцій, зокрема, формуванні кредитного портфеля. Також, за останні 5 років відносно утримувався рівень співвідношення власного капіталу комерційних банків і їх зобов’язань – від 10 до 16,36 %. Такий рівень було забезпечено завдяки майже рівномірному нарощенню власного капіталу і обсягів наданих кредитів і зобов’язань.

Впродовж досліджуваного періоду комерційними банками України щороку було отримано понад 200 млрд грн доходів, однак значні витрати 2018-2022 рр. спричинили не високий результат річної діяльності банківських установ. Найприбутковішим роком виявився 2021 р. з прибутком 77375 млн грн, а найгіршим роком став 2022 – з прибутком 21921 млн грн (рис. 2.2).

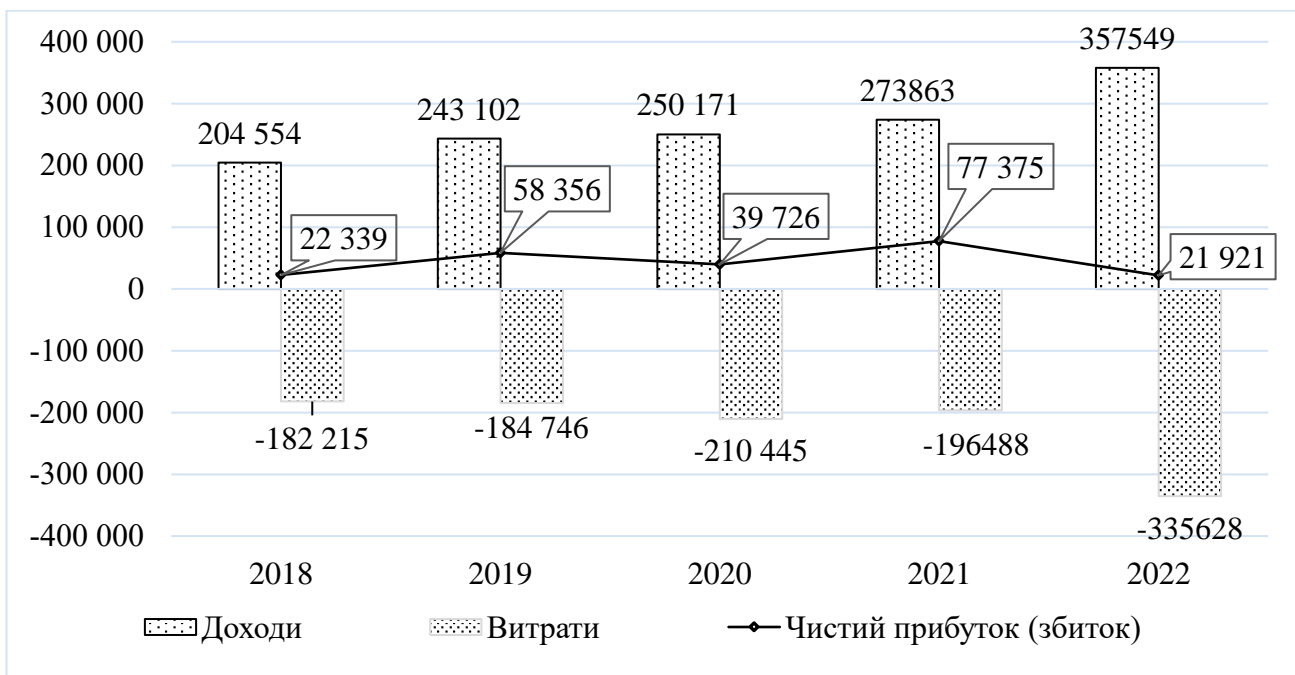

Рис. 2.2. Доходи, витрати та чистий фінансовий результат комерційних банків України у 2018-2022 рр., млн грн

Джерело: побудовано за даними НБУ.

Слід відмітити, що у процентних доходах значною є частка надходжень, отриманих за цінними паперами, зокрема державними облігаціями, та депозитними сертифікатами Національного банку України, тоді як процентні

доходи від здійснених операцій кредитування скорочуються. Це є свідченням зміни характеру функціонування банківської системи, зокрема, банківський сектор переорієнтовується із традиційного напрямку діяльності (перерозподіл фінансових ресурсів між вкладниками та позичальниками) у бік зосередження своєї діяльності на обслуговуванні фінансових потоків державного бюджету [15]. Загалом, банківська система України в частині операційної діяльності протягом всього досліджуваного періоду залишається прибутковою. Однак визначальний вплив чинять відрахування в резерви.

У підсумку, окремої уваги заслуговує показник ROE (рентабельність капіталу) та ROA (рентабельність активів). Зважаючи на розміри чистого прибутку (у 2018-2022 рр.) взаємозалежними є тенденції нестійкої прибутковості активів і капіталу (рис. 2.3).

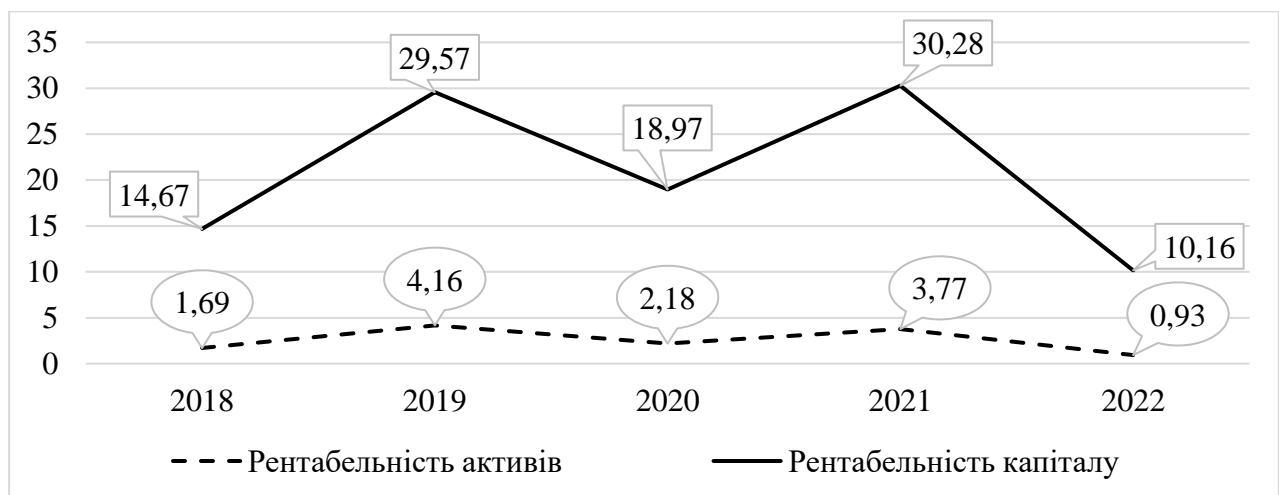

Рис. 2.3. Динаміка рентабельності активів і капіталу банківської системи України за 2018-2022 рр., %

Джерело: побудовано за даними НБУ.

Отже, труднощів, які постають перед вітчизняною банківською системою мають буту подолані комплексним підходом і спільними, з боку усіх учасників, зусиллями. Нагальні заходи щодо розвитку банківської системи слід націлювати на підтримку її надійності, ефективності та стабільності, щоб основні учасники банківської системи могли виконувати свої функції щодо забезпечення вітчизняної економіки достатнім обсягом фінансових ресурсів.

У ході такого комплексу заходів необхідно враховувати рівень впливу кожного з окреслених факторів, оскільки кожен з них може нести руйнівний локальний чи системний вплив, а їх синергетична дія здатна порушити усі досягнуті напрацювання. З метою детальної оцінки значимості впливу факторів на рівень розвитку банківської системи України використано метод кореляційно-регресійного аналізу за базовим показником – розмір активів банківської системи (y – залежна змінна). На основі здійсненого дослідження сформовано гіпотезу, що на обсяги активів банківської системи України впливають такі чинники:

– розмір зобов'язань комерційних банків, млн грн (x_1). Не зважаючи на політику НБУ стосовно підвищення капіталізації банківських установ, припустимо, що чим більше ресурсів буде залучено комерційними банками, тим більше активів їм вдасться сформувати і спрямувати на розвиток економіки держави;

– рентабельність активів, % (x_2) виступає стимулюючим фактором, оскільки чим вища рентабельність, тим більша мотивація у комерційних банків розміщувати фінансові ресурси й ефективно використовувати сформовані активи;

– середньорічна відсоткова ставка за новими кредитами, % (x_3) є особливим фактором, який впливає на обсяги кредитних операцій і відображає рівень їх прибутковості загалом по банківській системі;

– обсяги кредитного портфеля по системі загалом, млн грн (x_4). Вибір даного фактору обумовлений припущенням про те, що зростання обсягів кредитування сприяє розвитку економіки, забезпечує банківським установам левову частку прибутку, відтак зумовлює формування значних обсягів ресурсів для подальшого їх розміщення у кредити.

Побудова моделі здійснювалася на підставі фактичних значень виділених показників за період 2015-2022 рр. Розрахунки проводилися з використанням пакету програмного забезпечення «Аналіз даних» у функціоналі Microsoft Excel. На початковому етапі роботи на основі коефіцієнтів кореляція встановлено наявність залежності між змінними (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Кореляційна матриця, що показує ступінь залежності між змінними

Змінні	y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
y	1				
x ₁	0,9606	1			
x ₂	0,6333	0,5465	1		
x ₃	0,1755	0,3011	0,0424	1	
x ₄	-0,1795	-0,0287	0,1817	0,0186	1

Джерело: власні дослідження.

Отримана кореляційна матриця свідчить, що між наведеними змінними відсутні суттєві зв'язки. Водночас, на результативну ознаку вказані фактори впливають по різному: між y та x₁ існує дуже тісний зв'язок, що пояснюється залежністю обсягів банківських ресурсів від обсягів вкладних (депозитних) операцій; між y та x₂ існує помірний зв'язок, а решту два фактори характеризуються дуже слабким впливом на вказаний результативний показник.

Оцінка залежності рівня рентабельності банківського капіталу від виділених чинників дозволила побудувати регресійне рівняння типу:

$$Y = a_0 + a_1 * x_1 + a_2 * x_2 + a_3 * x_3 + a_4 * x_4.$$

Відповідно до результатів моделювання (рис. 2.4) рівняння регресії набуло вигляду: $Y = 2834298 + 0,97 * x_1 + 16947 * x_2 - 19829 * x_3 - 2,17 * x_4$

Regression Statistics								
Multiple R	0,9912133							
R Square	0,9825038							
Adjusted R Square	0,96500759							
Standard Error	96801,8247							
Observations	9							
ANOVA								
	df	SS	MS	F	Significance F			
Regression	4	2,1E+12	5,26E+11	56,15526	0,00090764			
Residual	4	3,75E+10	9,37E+09					
Total	8	2,14E+12						
	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	2834298,05	856348,1	3,30975	0,029661	456694,5358	5211902	456694,5	5211902
X Variable 1	0,97112457	0,093822	10,35069	0,000492	0,710632414	1,231617	0,710632	1,231617
X Variable 2	16947,2944	7318,141	2,315792	0,081512	-3371,123744	37265,71	-3371,12	37265,71
X Variable 3	-19828,884	14854,23	-1,3349	0,252821	-61070,84441	21413,08	-61070,8	21413,08
X Variable 4	-2,1734144	0,792426	-2,74273	0,05176	-4,373543087	0,026714	-4,37354	0,026714

Рис. 2.4. Результати регресійного аналізу впливу факторів на розміри активів банківської системи

Джерело: власні дослідження.

Коефіцієнт детермінації отриманого рівняння регресії $R^2 = 0,9825$ та зважений коефіцієнт детермінації $R = 0,9650$ свідчать про тісну залежність

обсягів активів банківської системи від пояснюючих змінних (факторів). В результаті маємо підстави стверджувати про найсуттєвіший вплив на обсяги активів розмірів зобов'язань: чим більші розміри депозитних операцій – тим більшими ресурсами розпоряджається банківська система, вкладаючи їх у кредитні та інвестиційні операції.

Таким чином, стан банківської системи впродовж 2018-2022 рр. можна охарактеризувати як такий, що адаптується від воєнних потрясінь і здатен забезпечити основу для подальшого успішного розвитку окремих сегментів фінансового ринку (грошового, кредитного, капіталів) та економіки держави загалом.

Висновки до розділу 2

1. Виявлено, що впродовж усього досліджуваного періоду в результаті системних проблем, воєнних ризиків, низької якості кредитного портфелю, валютного ризику, а також скорочення кількості фінансових установ, які мають банківські ліцензії Національного банку України, власний капітал вітчизняних банків залишається у незадовільному стані: співвідношення статутного і власного капіталу становить від 188,2 % до 299,1 %. Результати аналізу сучасного стану банківської системи України дають вагомні підстави стверджувати про беззаперечно визначну роль державних банків у банківській системі України, оскільки їх активи становлять 53 % активів усієї банківської системи.

2. Встановлено, що найсуттєвіший вплив на обсяги активів розмірів зобов'язань: чим більші розміри депозитних операцій – тим більшими ресурсами розпоряджається банківська система, вкладаючи їх у кредитні та інвестиційні операції. Відповідно до результатів кореляційно-регресійного моделювання побудовано рівняння регресії $Y = 2834298 + 0,97 * x_1 + 16947 * x_2 - 19829 * x_3 - 2,17 * x_4$. Коефіцієнт детермінації отриманого рівняння регресії $R^2 = 0,9825$ та зважений коефіцієнт детермінації $R = 0,9650$ свідчать про тісну залежність активів банків від пояснюючих змінних (факторів).

РОЗДІЛ 3

КОРОТКОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В економічному розвитку держави провідне місце справедливо належить банківській системі, яка формує умови мобілізації, концентрації та раціонального розміщення грошових ресурсів, підтримує сприятливий клімат для інвестиційних процесів, забезпечує фінансову стабільність в економіці загалом. Очевидно, що ключовою фігурою в цьому процесі виступає банківська система, можливі перспективи розвитку якої зумовлюють необхідність побудови конкретних прогнозів, передусім, короткострокових тенденцій з метою оперативного реагування на можливі негативні прояви.

Наразі фінансові установи України мають достатньо капіталу та ліквідності, щоб відновити кредитування економіки згідно з її нагальними потребами [39]. Проте, зважаючи на продовження воєнного стану, існують побоювання щодо стабільності національної грошової одиниці, що змушує НБУ здійснювати надмірне регулювання грошово-кредитної сфери економіки країни. Сформувати короткостроковий прогноз можливих сценаріїв розвитку банківської системи та економіки загалом дозволяє метод імітаційного моделювання Монте-Карло.

Формування імітаційних моделей дозволяє створити певну кількість ймовірних сценаріїв, які залежать від вихідних даних і логічно пов'язані із заданими параметрами. В основу такої моделі покладено припущення про те, що «зміни, які відбуваються у банківській сфері описуються геометричним броунівським рухом, тобто в межах уже зафіксованих тенденцій» [27]. У даному контексті цей метод полягає у моделюванні траєкторії руху показників розвитку банківської системи України за вибраним стохастичним процесом.

У даному випадку для імітації обрано базові показники, які з високою ймовірністю впливають на обсяги капіталу, який зосереджено у банківських активах (Абс):

- 1) залучений банками капітал – обсяги зобов'язань, переважно, депозитів (Збс);
- 2) рентабельність активів комерційних банків (Ра);
- 3) усереднена відсоткова ставка (Вс);
- 4) обсяги кредитного портфеля (Кп).

Використавши дійсні дані по вказаних показниках за період від 2015 р. по жовтень 2023 р. сформовано вихідні параметри (табл. 3.1), які слугують основою для прогнозування обсягів залучених у банківську систему ресурсів (активів) на найближчу перспективу. Мінімальні та максимальні значення – це фактичні дані по відповідних показниках, що визначені законодавством або були зафіксовані протягом досліджуваного періоду.

У прогнозній імітаційній моделі використано виявлену під час дослідження регресійну залежність: $Y = 2834298 + 0,97 * x_1 + 16947 * x_2 - 19829 * x_3 - 2,17 * x_4$, яка відображає відповідний вплив на обсяги мобілізованого банківською системою конкретного капіталу з боку чотирьох наведених показників. Крім того, регресійний аналіз показав, що вплив зазначених показників надзвичайно сильний ($R^2=0,9825$), при коефіцієнті Фішера 0,0009 та значенні t-статистика 56,15. Коефіцієнти у регресійній моделі показують, що обсяги зобов'язань комерційних банків та рентабельність активів чинять прямий вплив на формування загального обсягу активів банківської системи, а такі показники, як усереднена відсоткова ставка та обсяги кредитного портфелю – мають зворотній зв'язок.

Таблиця 3.1

**Вихідні дані для прогнозування рентабельності капіталу
банківської системи України**

Показник	Песимістичне припущення	Оптимістичне припущення
x_1 – обсяги зобов'язань (Збс), млн грн	1 132 515	2 336 800
x_2 – рентабельність активів (Ра), %	-13	6
x_3 – усереднена відсоткова ставка (Вс), %	20	12
x_4 – обсяги кредитного портфеля (Кп), млн грн	960597	1118860
Y – розмір активів банківської системи (Абс), млн грн	$Y = 2834298 + 0,97 * x_1 + 16947 * x_2 - 19829 * x_3 - 2,17 * x_4$	

Джерело: власні дослідження.

Згенерувавши за допомогою функції СЛУЧМЕЖДУ у пакеті прикладних програм Microsoft Office Excel достатню кількість випадкових ситуацій (у даному випадку 500) отримуємо значення необхідних показників з відповідними математичними та статистичними характеристиками (табл. 3.2). Аналіз, проведений за допомогою інструментарію методу Монте-Карло, дозволив отримати прогностні значення обраних показників і щільність розподілу усіх пов'язаних випадкових величин.

Таблиця 3.2

Кінцеві значення прогнозу

№	Показник	Збс	Ра	Вс	Кп	Абс
1	Песимістичний прогноз (критерій мінімуму)	1 132 515	-13	20	960 597	987 000
2	Оптимістичний прогноз (критерій максимуму)	2 336 800	6	12	1 118 860	2 713 646
3	Найбільш ймовірний прогноз (середнє значення)	1 667 637	3	16	1 035 910	1 886 145

Джерело: власні дослідження.

Одним з результатів короткострокового моделювання став песимістичний прогноз, який показав величину усіх 5 обраних показників при збереженні уже сформованої впродовж останніх років тенденції мінімального розвитку банківської системи: збитковість активів може скласти -13 % як у 2016 р., усереднена відсоткова ставка залишатиметься на рівні 20 % як в останні місяці 2023 р., а обсяги залучених коштів і виданих кредитів будуть мінімальними серед усіх досліджуваних років. Саме за таких умов обсяги капіталізації банківської системи, розраховані за регресійним рівнянням, складуть 987 млрд грн – це значення навіть нижче 2015-2016 рр.

Оптимістичний прогноз – наступний варіант короткострокового моделювання – дав змогу відобразити таку величину планових показників, яка може бути отримана за умови дотримання тенденції найуспішнішого розвитку: рентабельність активів може скласти 6 % як у 2023 р., усереднена відсоткова ставка опуститься до 12 % (рівень 2021 р.), а обсяги залучених коштів і виданих кредитів будуть максимальними серед усіх досліджуваних років. За таких

сприятливих умов обсяги капіталізації банківської системи можуть сягнути 2 713,65 млрд грн – це значення вище рівня 2023 р.

Середнє значення імітованих показників дало підстави проілюструвати найбільш ймовірну ситуацію – рентабельність активів може скласти 3 %, усереднена відсоткова ставка становитиме 16 %, а обсяги залучених коштів і виданих кредитів будуть становити 1 667,64 млрд грн та 1 035,91 млрд грн відповідно. При такому розвитку подій розмір активів, що залучені в банківську систему становитиме 1 886,14 млрд грн. Такий рівень розвитку банківської системи досягається шляхом оптимізації розміру кредитного портфеля і депозитів, нарощення фінансових результатів і раціонального регулювання рівня відсоткової ставки. Отже, математичний апарат дозволяє виокремити інструменти стабілізації банківської системи, поступового відновлення економіки та наступного усталеного розвитку держави.

Такі імітаційні моделі можуть використовуватись лише з метою короткострокових прогнозів, оскільки враховують сформовані тренди останніх періодів і повністю ігнорують вплив інших системних і несистемних факторів, які можуть перманентно впливати на банківську діяльність чи функціонування усієї економіки країни.

Отже, базуючись на припущенні, що зміни у розвитку банківської системи відбуваються в межах уже зафіксованих тенденцій, встановлено, що у короткостроковій перспективі банківська система України скоротить розмір активів на 30 % у порівнянні з 2022 р., рентабельність активів може скласти 3 %, усереднена відсоткова ставка становитиме 16 %, а обсяги виданих кредитів будуть нарощуватись, оскільки зростатиме потреба у відтворені економіки.

В даний час банківська система країни функціонує в умовах повномасштабної війни і відповідно потерпає від низки нетипових ризиків. Однак, для держави загалом та обох рівнів банківської системи зокрема важливим є підтримання раніше встановленого курсу на інтеграцію України в Європейське співтовариство. Ключовими завданнями для розвитку банківської системи в контексті євроінтеграції та врахування національних потреб та

інтересів повинні бути: ефективний розподіл капіталу; надання якісних банківських послуг; забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності; відповідність внутрішніх банківських стандартів міжнародним нормам; фінансова доступність (інклюдія).

Висновки до розділу 3

1. На підставі встановленої залежності між показниками розвитку банківської системи (обсяги банківських активів; залучений банками капітал – обсяги зобов'язань, переважно, депозитів; рентабельність активів комерційних банків; усереднена відсоткова ставка; обсяги кредитного портфеля) побудовано три сценарії короткострокового прогнозу розвитку банківської системи України.

2. Обґрунтовано, що при збереженні існуючої впродовж останніх років тенденції мінімального розвитку банківської системи збитковість активів може скласти -13 % як у 2016 р., усереднена відсоткова ставка залишатиметься на рівні 20 % як в останні місяці 2023 р., обсяги залучених коштів і виданих кредитів будуть мінімальними серед усіх досліджуваних років, а обсяги капіталізації банківської системи складуть 987 млрд грн. За умови дотримання існуючої тенденції максимального розвитку рентабельність активів може скласти 6 % як у 2023 р., усереднена відсоткова ставка опуститься до 12 % (рівень 2021 р.), а обсяги залучених коштів і виданих кредитів будуть максимальними серед усіх досліджуваних років. За таких сприятливих умов обсяги капіталізації банківської системи можуть сягнути 2 713,65 млрд грн.

3. Доведено, що найбільш ймовірна ситуація характеризується такими параметрами: рентабельність активів може скласти 3 %, усереднена відсоткова ставка становитиме 16 %, а обсяги залучених коштів і виданих кредитів будуть становити 1 667,64 млрд грн та 1 035,91 млрд грн відповідно. При такому розвитку подій розмір активів, що залучені в банківську систему становитиме 1 886,14 млрд грн.

ВИСНОВКИ

Під час теоретико-методичного дослідження, аналізу проблематики та обґрунтування перспектив розвитку банківської системи України було зроблено такі висновки:

1. Досліджено і обґрунтовано, що поняття «банківська система» розглядається двобічно: як сукупність банківських установ і їх об'єднань, а також як сукупність організаційно-правових і функціональних взаємовідносин, що формуються в межах єдиної фінансової системи та загальнодержавного грошово-кредитного механізму. Основними функціями банківських установ виступають: посередництво в операціях, мобілізація грошових заощаджень і перетворення їх в капітал, регулювання грошового обігу.

2. Виокремлено та охарактеризовано низку ключових факторів, які здійснюють безпосередній вплив на банківську систему України та спричиняють проблематику її активного розвитку: фактори мікрорівня (піддаються управлінню і залежать від певних національних, регіональних чи внутрішньо-управлінських особливостей діяльності банківської установи); фактори мезорівня (розмір облікової ставки, розмір резервування, обсяги банківського капіталу, концентрація капіталу в обмеженій групі банків тощо); фактори макрорівня (воєнний стан в країні, рівень інфляції, рівень ВВП, зовнішній борг та ін.)

3. Виявлено, що впродовж усього досліджуваного періоду в результаті системних проблем, воєнних ризиків, низької якості кредитного портфелю, валютного ризику, а також скорочення кількості фінансових установ, які мають банківські ліцензії Національного банку України, власний капітал вітчизняних банків залишається у незадовільному стані. Оцінка сучасного стану банківської системи України дає підстави стверджувати про вагомий роль державних банків, активи яких становлять 53 % активів усієї банківської системи.

4. Встановлено, що найсуттєвіший вплив на обсяги активів розмірів зобов'язань: чим більші розміри депозитних операцій – тим більшими ресурсами

розпоряджається банківська система, вкладаючи їх у кредитні та інвестиційні операції. Відповідно до результатів кореляційно-регресійного моделювання побудовано рівняння регресії $Y = 2834298 + 0,97 * x_1 + 16947 * x_2 - 19829 * x_3 - 2,17 * x_4$. Коефіцієнт детермінації отриманого рівняння регресії $R^2 = 0,9825$ та зважений коефіцієнт детермінації $R = 0,9650$ свідчать про тісну залежність активів банків від пояснюючих змінних (факторів).

5. На підставі встановленої залежності між показниками розвитку банківської системи (обсяги банківських активів; залучений банками капітал – обсяги зобов'язань, переважно, депозитів; рентабельність активів комерційних банків; усереднена відсоткова ставка; обсяги кредитного портфеля) побудовано три сценарії короткострокового прогнозу розвитку банківської системи України.

6. Обґрунтовано, що короткострокові перспективи розвитку банківської системи України можуть лежати у трьох площинах: песимістичній (збереження існуючої впродовж останніх років тенденції мінімального розвитку); оптимістичній (дотримання існуючої тенденції максимального розвитку) та реалістичній (підтримання рівня середніх значень ключових показників).

7. Доведено, що найбільш ймовірний сценарій розвитку банківської системи України характеризується такими параметрами: рентабельність активів може скласти 3 %, усереднена відсоткова ставка становитиме 16 %, а обсяги залучених коштів і виданих кредитів будуть становити 1 667,64 млрд грн та 1 035,91 млрд грн відповідно. При такому розвитку подій розмір активів, що залучені в банківську систему становитиме 1 886,14 млрд грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arias, J., Talavera, O., Tsapin, A. (2022). Bank liquidity and exposure to industry shocks: Evidence from Ukraine. *Emerging Markets Review*, 100942. (In Press). <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2022.100942>
2. Fitch Upgrades Ukraine to 'B'; Outlook Positive. URL: <https://www.fitchratings.com/site/pr/10088475> (дата звернення: 10.10.2023).
3. Lytvyn O., Bank D. Current state of Ukraine's banking system and its prospects for the future. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків* : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси. С. 44-46.
4. Nicolae Petria, Bogdan Capraru, Iulian Ilnatov. Determinants of banks' profitability: evidence from EU 27 banking systems. *Procedia Economics and Finance*, 2018. №20. P.518 – 524.
5. Richard A. Werner. A lost century in economics: Three theories of banking and the conclusive evidence. *International Review of Financial Analysis*, 2020. №46. P. 361–379.
6. Silvia Kirova. The first steps toward the banking union's implementation and effects on the Eurozone banking sector. *Economic themes*, 2019. №55(1). P. 25-38.
7. Zaburanna, L., Nedilska, L., Abramova, I., Kurovska, N., Martynuk G. (2020). The development of the banking system in conditions of destructive impact of internal and external factors. *Scientific Horizons*, 03(88), 7–18. doi: 10.33249/2663-2144-2020-88-3-7-18.
8. Аржевітін С. М. Системна банківська криза в Україні: особливості, причини та шляхи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 8. С. 16 – 18.
9. Банківська система. *Велика українська енциклопедія* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/noaho> (дата звернення: 02.06.2023).
10. Белінська Я. В. Особливості функціонування вітчизняної банківської системи в умовах війни. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації*

- фінансових ринків* : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси. С. 41-43
11. Гроші та кредит: підручник / М. І. Савлук та ін. ; за ред. М. І. Савлука К. : КНЕУ, 2011. 590 с.
 12. Гудзь Т. П. Моніторинг сучасних тенденцій розвитку банківської системи України та врахування його результатів у наглядовій роботі. *Науковий вісник РУЕТ: Economic Sciences*, 2019. №3 (81). С.102-110.
 13. Гукалюк А. Ф., Крупка І. М. Виклики та пріоритетні напрями розвитку банківського бізнесу в умовах воєнної агресії Росії. *Матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку»*, Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2022. С. 27-29.
 14. Данік Н., Татко А. Удосконалення механізму забезпечення фінансової стійкості банківської системи України. *Міжнародний науковий журнал менеджменту, економіки та фінансів*, 2022. №1 (5), 1–9. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20220105.01>
 15. Дзюблюк О. В. Трансформація банківської системи у контексті глобалізаційних викликів: монографія / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Vienna : Premier Publishing s.r.o. Vienna, 2018. 354 с.
 16. Звіт про фінансову стабільність. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (дата звернення: 10.09.2023).
 17. Коверза В. С., et al. Шляхи підвищення конкурентоспроможності банків в контексті інтеграції в ЄС. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*, 2020. №11.
 18. Конституція України / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.10.2023).
 19. Кредитні рейтинги державних цінних паперів – 2023. *Міністерство фінансів України* : веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/credit_ratings_2019-345 (дата звернення: 16.10.2023).

20. Лупинос С. М. Визначальні фактори розвитку банківської системи України. *«Студентські наукові читання: 2023»: матеріали науково-практичної конференції*. Житомир : Поліський національний університет. 2023. С.
21. Лупинос С. М. Короткострокове прогнозування розвитку банківської системи України на основі методики Монте-Карло. *«Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського союзу»*: II міжнародна науково-практична конференція, Житомир : Поліський національний університет. 2023. С.270-271.
22. Лупинос С. М. Регресійна модель впливу факторів на розвиток банківської системи України. *«Безпека, технології, інновації: нові горизонти»*: науково-практична конференція, Житомир : Поліський національний університет. 2023.
23. Мельник Т. В. Оцінка впливу чинників, залежних від монетарного регулювання та макроекономічного середовища, на розвиток банківської системи. *Причорноморські економічні студії*, 2019. №39 (2). С.78-83.
24. Методологічний коментар. НБУ : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/methodological_notes_MS.pdf (дата звернення: 08.09.2023).
25. НБУ поновив список системно важливих банків. Хто увійшов до переліку і що це означає. *Babel.Ua* : веб-сайт. URL: <https://babel.ua/news/91443-nbu-ponoviv-spisok-sistemno-vazhlivih-bankiv-hto-uviyshov-do-pereliku-i-shcho-ce-oznachaye>
26. Недільська Л. В., Куровська Н. О., Куровський О. Є. Особливості капіталізації ринку цінних паперів в Україні. *Бізнес Інформ*. 2023. №1. С. 145–151. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-145-151>
27. Недільська Л., Стойко О., Подорецька В. Нетипові фактори впливу на розвиток валютного ринку України в умовах воєнного часу. *Економіка та суспільство*. 2022. №44. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-92>

28. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу. Глосарій банківської термінології. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123465 (дата звернення: 08.06.2023).
29. Огородник В. В. Напрями покращення розвитку банків з державною участю в Україні. *Міжнародний науковий журнал Науковий огляд*. 2019. 3(56). С.17-28.
30. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. НБУ : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk> (дата звернення: 05.10.2023).
31. Погореленко Н. П., Лютий М. М. Діагностика умов функціонування банківської системи України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, 2019. №33. С.198-204.
32. Показники банківської системи. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208 (дата звернення: 22.06.2023).
33. Презентація про основні напрями Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку* : веб-сайт. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/2019/09/11/programa-2025/> (дата звернення: 05.09.2023).
34. Про банки та банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р., №2121-14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2121-14>. (дата звернення: 10.06.2023).
35. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : Постанова №79 Правління Національного банку від 19 червня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0079500-19> (дата звернення: 10.10.2023).
36. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р., №679-XIV URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/679-14> (дата звернення: 14.05.2023).

37. Про системно важливі банки. НБУ : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about/sib> (дата звернення: 05.10.2023).
38. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р., №4452-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення: 11.10.2023).
39. Прокоф'єва О. В. Розвиток банківського сектору України в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. №8. С.108-112.
40. Рахман М. С., Скрипняк Д. О. Стратегічні напрями розвитку банківської діяльності України. *«Modern Economics»*. 2022. №30. С.170-176
41. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / Д. І. Дема та ін. К. : Алерта, 2013. 376 с.
42. Річні звіти НБУ 2015-2023 рр. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2023).
43. Розвиток банківської системи в умовах трансформації економічного простору : монографія / за ред. Чепелюк Г.М., Пантелєєвої Н.М. Черкаси, 2016. 414 с.
44. Сіренко Н. М., Мікуляк К.А. Імперативи розвитку банківської системи України в умовах цифровізації та ринкових трансформацій. *Modern Economics*. 2022. № 34(2022). С. 90-96. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V34\(2022\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-13).
45. Стратегія НБУ. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192> (дата звернення: 14.09.2023).
46. Сундук Т. Ф. Іноваційні напрями розвитку банківського бізнесу в Україні. *Фінансова політика у системі соціально-економічного розвитку України: всеукр. наук.-практ. конф.* Київ. 2019. С.113-114.